

МІЖНАРОДНИЙ ПОДІЛ ПРАЦІ В СИСТЕМІ ЕФЕКТИВНОЇ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

У статті розглядається сутність поняття «міжнародний поділ праці», його розвиток та вплив на становлення ринку праці в Україні в системі ефективною зайнятості її населення.

Ключові слова: зайнятість, поділ праці.

A.S. NAIDIUK

Khmelnytsky National University

INTERNATIONAL DIVISION OF LABOR EMPLOYMENT SYSTEM EFFECTIVELY UKRAINE

The article deals with the essence of the concept of "international division of labor", its development and influence on the labor market in Ukraine are already effective employment of the population.

Keywords: employment, labor division.

Актуальність дослідження. Міжнародний поділ праці є вищим ступенем розвитку суспільного територіального поділу праці між країнами і веде до обміну результатами виробництва між ними в певних кількісних і якісних співвідношеннях. Слабке входження України в міжнародний поділ праці не тільки не відповідає, а й суперечить її національним інтересам, так як залишає економіку країни поза розвитком світових продуктивних сил, провідних напрямів сучасної науково-технічної революції, що призводить до виштовхування її на узбіччя світового економічного прогресу.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми зовнішньої торгівлі України, її порівняльних та конкурентних переваг, чинники розвитку експорту та шляхи нарощування конкурентоспроможного експортного потенціалу досліджуються у працях вітчизняних науковців: В. Андрійчука, О. Білоруса, А. Румянцева, Є. Савельєва, В. Нижника, А. Філіпенка та багатьох інших вчених і практиків. Теоретичну основу міжнародного економічного співробітництва заклали роботи А. Сміта і Д. Рікардо, доповнені та посилені у подальшому працями В. Леонтєва, Б. Оліна, М. Портера та інших вчених.

Основний матеріал дослідження. Історично первинною основою функціонування й розвитку світового господарства служить міжнародний поділ праці (МПП). Поглиблення останнього постає як економічний фундамент усієї системи світогосподарських зв'язків, адже всі країни світу в тій або іншій мірі втягнуті в нього.

Міжнародний поділ праці є вищим ступенем розвитку суспільного поділу праці, який виходить за межі національних економік. МПП є поділом праці між країнами та між їхніми суб'єктами у певних якісних і кількісних співвідношеннях, опосередкованим обміном між ними товарами, послугами та іншими результатами суспільно-корисної діяльності.

Міжнародний поділ праці – це процес відособлення різних видів трудової діяльності на міжнародному рівні, що взаємодіють один з одним і взаємодоповнюють один одного, складаючи об'єктивну основу міжнародного обміну товарами, послугами тощо [1].

Існує певна сукупність факторів природного та суспільного характеру, яка впливає на міжнародний поділ праці, характер участі в ньому тих чи інших країн, серед яких: географічне положення країни, наявність природних багатств, чисельність населення (трудова ресурсів) та історичні традиції виробництва. Раніше головну роль відігравали природно-географічні умови: клімат, природні ресурси, розміри території, чисельність населення, економіко-географічне розташування. Довгий час різниця в розподілі природних багатств була основною причиною міжнародного поділу праці. Розвиток технічного прогресу призвів до зменшення значення природно-географічних умов, надавши можливість використати переваги науково-технічних досягнень, розвитку науки і техніки. Нова модель економічного розвитку набула таких характерних рис:

- з'явилися нові галузі промисловості та швидко модернізувалися діючі;
- почав переважати інтенсивний тип економічного зростання;
- скоротився виробничий цикл;
- розширилася сфера послуг (особливо банківських і страхових, транспортних та туристичних).

Паралельно з НТП у міжнародному поділі праці значну роль почали відігравати і соціально-економічні умови:

- досягнутий рівень економічного і науково-технічного розвитку;
- механізм організації національного виробництва;
- механізм організації зовнішньоекономічних відносин.

На сучасному етапі вплив перших двох чинників на МПП вирівнявся, а відмінності в соціально-економічних умовах різних країн набувають вирішального значення.

Грандіозні економічні, політичні та соціальні процеси останніх десятиліть суттєво вплинули на МПП. Головним напрямком його розвитку стало розширення міжнародної спеціалізації і кооперування

виробництва. Вони є формами міжнародного поділу праці і виражають його суть.

Розвиток міжнародного поділу праці обумовлює необхідність підвищення продуктивності праці і зниження витрат виробництва. Реалізація переваг МПП забезпечує країні в процесі обміну отримання різниці між міжнародною і внутрішньою ціною експортованих товарів та послуг, а також економію внутрішніх витрат від скорочення національного виробництва внаслідок використання дешевого імпорту.

Важливою передумовою розвитку МПП є міжнародний поділ інших факторів виробництва — землі, капіталу, технології. Будь-яка країна виробляє той чи інший товар, якщо вона має такі фактори виробництва, які дають їй змогу виробляти цей товар з більшою ефективністю, ніж інші. Земля, праця, капітал, технологія є однаково важливими факторами для виробництва будь-якого товару.

Міжнародний поділ праці став результатом багатовікового розвитку продуктивних сил, поглиблення національного поділу праці та залучення в систему світових господарських зв'язків нових національних виробництв, що привело до інтернаціоналізації виробництва в цілому.

Цей складний процес розпочався з розширення простих торговельних зв'язків між країнами у середині XVI — середині XVIII ст., що зумовило вихід виробництва за межі держав. З кінця XVIII і до кінця XIX ст. почали формуватися його міжнародні форми у рамках світового господарства на базі простої кооперації.

Інтернаціоналізація виробництва у кінці XIX — середині XX ст. пов'язана з розвитком простої кооперації, яка базується на МПП, що став визначальним фактором формування світового господарства.

Безперервно розвиваючись, міжнародний поділ праці набув певних тенденцій та особливостей. До них належать такі:

1. У світовому господарстві зберігається і навіть поглиблюється розрив між промислово розвинутими країнами і країнами, що розвиваються. На розвинуті країни припадає близько 25 % населення і 80 % сукупного національного продукту. Країни, що розвиваються, у світовому господарстві є, в основному, постачальниками сировини і споживачами готової продукції. Але останнім часом встановлюється нова галузева спрямованість країн, що розвиваються.

Між розвинутими країнами та країнами, що розвиваються, швидкими темпами зростає внутрішньогалузевий обмін продукцією обробної промисловості. Збільшується виробництво трудомістких, матеріаломістких, стандартизованих виробів на експорт для задоволення потреб насамперед промислово розвинутих країн. Провідні ролі в цьому відіграє четвірка так званих найбільш передових країн — Гонконг, Сінгапур, Тайвань і Південна Корея, а також Китай, Таїланд, Туреччина, Бразилія, та деякі інші країни, що належать до "нових індустріальних країн".

2. Основним в міжнародному поділі праці став внутрішньогалузевий поділ праці на основі предметної, а особливо подетальної та технологічної спеціалізації.

3. Внаслідок нерівномірності соціально-економічного розвитку продовжуються зміни в розстановці політичних і економічних сил в групі промислово розвинутих країн, насамперед між трьома основними центрами — США, Японією і Західною Європою. Це викликає необхідність частішої перебудови в системі МПП.

4. Змінилася участь в міжнародному поділі праці колишніх країн соціалістичного табору. Відбувається переорієнтація їхніх економік та залучення їх до участі у МПП на інших засадах.

5. Постійно зростає роль ТНК у міжнародному економічному обміні та міжнародному поділі праці. ТНК контролюють майже половину світового промислового виробництва та світової торгівлі.

6. Посилюються інтеграційні процеси, інтернаціоналізація господарської діяльності. Відзначається тенденція до об'єднання зусиль провідних країн для колективного регулювання та зменшення наслідків економічних та валютних потрясінь. Зростає роль міжнародних організацій — МВФ, МБРР тощо.

7. На міжнародний поділ праці періодично впливають структурні кризи, дисбаланси в міжнародній торгівлі. Так, енергетична криза 70-х років викликала необхідність переходу на енергоощадні типи виробництв, що привело до змін в структурі й навіть географічному розподілі світової торгівлі, а також в експортній спеціалізації багатьох країн.

8. Зростає об'єктивна необхідність в докорінній перебудові міжнародного поділу праці. З другої половини XX ст. інтернаціоналізація виробництва набула глобального характеру. Вона охопила практично всі підсистеми світового господарства, всі його галузі. Поглиблюється інтернаціоналізація виробництва й обігу, що посилює єдність світового господарства [2].

Способи включення національних господарств у всесвітню систему поділу праці можуть бути різні: зумовлені об'єктивними потребами внутрішнього розвитку країни, інтересами транснаціонального капіталу, коли переважає економічний, а інколи й позаекономічний примус. Але найбільший економічний ефект досягається у тому випадку, коли країни добровільно прилучаються до міжнародного співробітництва і між ними налагоджуються рівноправні партнерські відносини на взаємовигідних принципах з урахуванням їхньої спеціалізації та напрямів діяльності. Нинішній рівень розвитку продуктивних сил у світі владно вимагає усунення будь-яких перешкод на шляху поглиблення всесвітнього поділу праці та використання переваг міжнародного економічного спілкування.

Україна поки що не готова зі своїм невідпрацьованим господарським механізмом на паритетних принципах взаємодіяти з лідерами світової економіки. Перед нею нині не тільки відкриваються широкі можливості, а й виникають нові проблеми й труднощі.

На шляху формування інтернаціонального виробництва на ґрунті міжнародної спеціалізації та кооперування зроблені лише перші кроки, які виявилися передусім у створенні на території України кількох сотень спільних з іноземним капіталом підприємств, а також у підписанні поки що незначної кількості

контрактів із зарубіжними фірмами на поставку українським підприємствам комплектуючих деталей тощо.

Для прискорення процесу входження України у світові господарські структури необхідно брати до уваги певні обставини. Перш за все, основними орієнтирами українських виробників мають бути технологічний фактор, світові норми та ємність ринку. Виходячи із ємності ринку, його вимог, визначаються розміри, структура та продуктивність промислового підприємства. Економічний потенціал країни в таких випадках практично не відіграє ніякої ролі, оскільки за визначальну величину береться суто технологічний фактор. Якість продукції, її асортимент, відповідність моді, а також рівень затрат – все це уніфікується незалежно від розмірів країни, її специфічних можливостей. Підприємство "вбудовано" в нішу світової господарської структури і виконує відведену йому роль.

Ще однією обставиною є те, що характерною рисою сучасного ефективного виробництва є його вибірковість. Визначальною умовою економічної раціональності промислового підприємства, тобто його здатності "йти в ногу" з науково-технічним прогресом, стало наближення його потужностей, технічного оснащення та серійності до світових критеріїв оптимальності. Звичайно, цього досягти може далеко не кожне підприємство. Керуватися світовими критеріями у своїй діяльності має насамперед експортно-орієнтований сектор економіки, покликаний стати мостом, що з'єднає національне господарство зі світовим.

Також важливою закономірністю інтернаціоналізації сучасних світових продуктивних сил є те, що економічна доцільність створення в окремих країнах багатогалузевої економіки, включаючи підприємства з повним технологічним циклом, поступово відпадає, так як прагнення кожної країни до самозабезпечення всіма товарами вимагає великих затрат. Значно перспективнішим шляхом є розвиток міжнародної спеціалізації та активна участь у ній дедалі більшого числа країн, що мають чіткий профіль у міжнародному економічному співробітництві та обміні. Це загальна умова економічного і науково-технічного прогресу. Для України основними сферами міжнародної спеціалізації, виходячи з нагромадженого досвіду та її експортного потенціалу, могли б бути гірничо-металургійна промисловість, окремі підгалузі машинобудування, сільськогосподарське виробництво й туризм. Практичне здійснення цієї мети – нелегке й капіталомістке завдання, яке потребує глибокої структурної і технологічної перебудови національної економіки.

Важливим також є те, що пошук власного місця у світовій господарській структурі вимагає знання специфіки сучасного світового ринку, який також зазнає суттєвих змін: не тільки розширюються його межі, а й зростають потреби, змінюється їхня структура, а також склад тих виробників, які задовольняють основну частку світового попиту на продукцію. Оновлення номенклатури продукції, представленої на світовий ринок, відбувається сьогодні значно швидше, ніж раніше, а враховуючи, що цей процес практично нескінченний, то в нього можуть включатися й нові держави, котрі або створили новий товар, або мають переваги в затратах виробництва. Крім того, жодна країна в сучасних умовах не може довго залишатися монополістом у виробництві передової технології, рано чи пізно досягнення НТП, у тому числі й найпрогресивніші відкриття, стають здобутком багатьох.

НТР додала до традиційних факторів всесвітнього поділу праці нові об'єктивні стимули, що набувають поступово визначального характеру. Роль природних ресурсів, географічного положення, виробничого досвіду починає різко знижуватися, а натомість висувуються передова технологія, наукові розробки, висококваліфікована робоча сила, банки, розвинута виробнича інфраструктура, які передусім впливають на визначення профілю економіки тієї чи іншої країни, її позиції на світовому ринку. Цю тенденцію необхідно враховувати, розробляючи стратегію виходу України на міжнародний ринок, і з самого початку робити ставку на сучасні фактори міжнародного поділу праці [3].

Україна поки що не готова зі своїм невдосконалим господарським механізмом на паритетних принципах взаємодіяти з лідерами світової економіки. Перед нею нині не тільки відкриваються широкі можливості, а й виникають нові проблеми й труднощі. Для прискорення процесу входження України у світові господарські структури необхідно брати до уваги закономірності розвитку ССГ, а саме:

1. Основними орієнтирами українських виробників мають бути технологічний фактор, світові норми та ємність ринку.

2. Характерною рисою сучасного ефективного виробництва є його вибірковість.

3. Важливою закономірністю інтернаціоналізації сучасних світових продуктивних сил є те, що економічна доцільність створення в окремих країнах багатогалузевої економіки, включаючи підприємства з повним технологічним циклом, поступово відпадає, бо прагнення кожної країни до самозабезпечення всіма товарами вимагає великих затрат. По-четверте, пошук власного місця у світовій господарській структурі вимагає знання специфіки сучасного світового ринку, який також зазнає суттєвих змін: не тільки розширюються його межі, а й зростають потреби, змінюється їхня структура, а також склад тих виробників, які задовольняють основну частку світового попиту на продукцію. По-п'яте, науково-технічна революція додала до традиційних факторів всесвітнього поділу праці нові об'єктивні стимули, що набувають поступово визначального характеру [4].

Подальша інтеграція економіки України у світове господарство, її ефективність великою мірою залежать від наявних ресурсів країни, які є основним елементом економічного потенціалу.

Питома вага України у світовій економіці досить помітна. За економічним потенціалом Україна входить до першої шістки країн Європи (окрім неї — Росія, Німеччина, Франція, Італія, Великобританія). Об'єктивно це мало б визначити істотну роль нашої країни у міжнародному територіальному поділі праці. Проте частка України у світовій торгівлі досі не надто висока. Недостатньо використовуються можливості для міжнародної кооперації, зовнішніх інвестицій тощо. Попри це українська продукція добре відома у багатьох країнах: для деяких країн та регіонів Україна є важливим партнером в економічній співпраці.

У міжнародному поділі праці Україна виділяється, насамперед, сировинними, капітало- та матеріаломісткими галузями (добувна промисловість, сільське господарство та галузі, що розвиваються на їх базі), а тому структура її експорту недосконала — понад 4/5 в ній складають сировинні товари та продукція первинної переробки.

Ставши учасником міжнародного поділу праці, Україна прагне зайняти в ньому гідне місце, розвивати з іншими країнами взаємовигідні партнерські стосунки, активніше інтегруватися у світове господарство. Одним з основних завдань зовнішньоекономічної діяльності країни є входження у глобальні та регіональні валютно-фінансові й торговельно-економічні організації. Україна вже є членом Міжнародного валютного фонду, Світового банку, Європейського банку реконструкції та розвитку, а також подала заявку на вступ до Світової організації торгівлі (СОТ). Участь у ній дає можливість бути рівноправним партнером на світових ринках товарів і послуг. Однак недосконалість ринкових механізмів української економіки поки що гальмує входження країни в СОТ. Перспективними напрямками регіонального економічного співробітництва України є східний (країни колишнього СРСР), південний (країни Причорноморського регіону) і західний (країни Центральної і Західної Європи). Міждержавні торговельно-економічні об'єднання в регіонах створюються для активізації зовнішньоекономічних зв'язків між їх учасниками. Це відбувається в результаті зняття митних перешкод на шляху руху товарів і послуг, формування зон вільної торгівлі тощо.

Існують усі передумови для становлення України як процвітаючої незалежної держави. До них можна передусім віднести наступні:

1. Наявність промислових, сировинних і водних ресурсів, чорноземів, що дає змогу повністю забезпечити населення продуктами харчування.
2. Потенційну здатність кадрів до висококваліфікованої і наукоємної праці, яка може бути реалізована у короткий час за рахунок активізації сильніших ринкових стимулів до праці.
3. Вигідне географічне положення, вихід до моря, сприятливий клімат, різноманітні вигоди і перспективи міжнародного співробітництва.
4. Членство України у СОТ.
5. Набуття Україною асоційованого членства в ЄС та подальший вступ до цієї спільноти.

Останні дві передумови є найважливішими з точки зору поштовху до раціонального використання робочої сили, активізації ринку праці.

Ефективна зайнятість населення України має ґрунтуватися на використанні висококваліфікованої праці з урахуванням міжнародного її поділу та інтеграції.

Для активної інтеграції України в МПП необхідно докорінно перебудувати весь зовнішньоекономічний механізм, належно оцінити роль і місце зовнішньоекономічних зв'язків у розвитку народного господарства.

Для ефективного включення України у глобальні економічні структури і процеси необхідно створити ряд передумов. Серед них слід виділити три основні, реалізація яких створить можливості для включення економіки України у глобальні процеси та структури. Це системна ринкова трансформація, реструктуризація і відкритість економіки.

Висновки. Отже, міжнародний поділ праці відіграє неабияку роль у становленні ринку праці в Україні та поживленні соціально-трудоких відносин, особливо коли Україна стане асоційованим членом ЄС. Ефективна зайнятість населення дозволить підтримувати достойний рівень оплати праці на основі відповідної кваліфікації та її результативності.

Література

1. Політична економія : підручник / [Федоренко В.Г., Діденко О.М., Руженський М.М., Іткін О.Ф.] ; за наук. ред. В.Г. Федоренка. – К. : Алерта, 2008. – 487 с.
2. Економічна теорія. Політекономія : підручник / [Віктор Базилевич, Віктор Попов, Катерина Базилевич, Надія Гражевська] ; за ред. В.Д. Базилевича. – [6-е вид., доп. і перероб.]. – К. : Знання-Прес, 2007. – 719 с.
3. Основи економічної теорії : [підручник / за ред. Ю.В. Ніколенка]. – 3-є вид. – К. : ЦУЛ, 2003. – 540 с.
4. Аналітичні матеріали: Росія залишається головним "постачальником" України [Електронний ресурс] // Новини економіки та фінансів. – Режим доступу : <http://fincompass.org.ua>.

References

1. Fedorenko V., A. Dodsworth, Ruzhensky MM, AF Itkin Political Economy: Textbook / Under research ed. Doctor economy. Science prof. VG Fedorenko. K.: Alert, 2008. - 487 p.
2. Economics. Political: Tutorial / Bazylevych Victor, Victor Popov, Catherine Bazylevych, Hope Hrazhevsk, Ed. V.D.Bazylevycha. - 6th ed., Ext. and re-erob. K.: Knowledge Press, 2007. - 719 p.
3. Basic economic theory. Tutorial / Ed. Y. Nicolenko. - 3rd ed. Kyiv: TSUL, 2003. - 540 p.
4. Analyst: Russia remains the main "supplier" Ukraine [electronic resource] / News of Economy and Finance. - Mode of access: <http://fincompass.org.ua>.

Рецензія/Peer review : 19.7.2013 р.

Надрукована/Printed :6.9.2013 р.

Рецензент: